

دوره «پسابرجام» و ضرورت تداوم آرامش سیاسی

فرزاد پورسعید*

اشاره:

دکتر حسن روحانی، ریاست محترم جمهوری و دولت ایشان، دغدغه و اهتمام اصلی خود را پیشرفت اقتصادی، رونق فضای کسب و کار و بهبود شاخص رفاه در کشور عنوان کرده‌اند. در عین حال، در یک ماه گذشته، متعاقب دستگیری برخی خبرنگاران و فعالان حوزه رسانه، فضای سیاسی کشور دستخوش نوعی تنش در حوزه روابط قوا و نهادهای رسمی کشور شد. نوشتار حاضر، ضمن بررسی این رویدادها، بر ضرورت تداوم شرایط آرامش سیاسی در کشور به منظور تحقق پیشرفت اقتصادی در دوره پسابرجام تأکید می‌کند.

مقدمه

خلافت‌ها. از این رو، در این دولت گشودگی اقتصادی جدی و حیاتی است و این گشودگی اقتصادی اگر ممکن شود، حامل اتفاقات مهمی است که مهم‌ترین آنها نوعی پیوند با اقتصاد جهانی و ورود به این عرصه است که در برهه کنونی تهدیدات و فرصت‌های خود را خواهد داشت. بر این اساس، تلاش دولت یازدهم در حصول توافق هسته‌ای با قدرت‌های جهانی و تصویب برجام در داخل نیز در همین مسیر و در چارچوب همین هدف معنا می‌یابد. مهم‌ترین فرصت‌های تجارت با دنیا که دولت یازدهم آنها را دنبال می‌کند و هدف از قبول برجام نیز همین بوده است، عبارتند از بهبود وضع اقتصادی، رشد اقتصادی مستمر، افزایش مبادله و تجارت جهانی و افزایش قدرت اقتصادی کشور و این همه میسر نمی‌شود مگر در شرایط آرامش سیاسی - اجتماعی و امنیت اقتصادی حاصل از آن. ضرورت این مهم زمانی بیشتر آشکار می‌شود که بدانیم در دو سال گذشته شرایط اقتصادی کشور نه تنها بهبودی پیدا نکرده بلکه روند افزایش بیکاری و تعطیل و ورشکستگی بنگاه‌های صنعتی و خدماتی همچون

دولت یازدهم از یک منظر، یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین دولت‌های بعد از انقلاب است که در این مقطع تاریخی، در پی تحقق و پی‌گیری مدلی است که غالب دولت‌های پیشین شرایط پی‌گیری آن را نداشتند. این سیاست کلی و طرح کلان را می‌توان توسعه امنیت و آرامش برای گشودگی و رونق و پیشرفت اقتصادی دانست که انتظار می‌رود به رفاه عمومی و توان‌مندی اقتصادی جامعه و نظام سیاسی منتهی شود. از این روست که می‌توان گفت ماهیت دولت یازدهم اقتصادی است و اعضای آن نیز با همین معیار انتخاب شده‌اند، یعنی اهتمام به آرامش سیاسی و تلاش برای رشد اقتصادی و تجاری‌سازی بسیاری از فعالیت‌ها و

اسلامی ایران نخواهد توانست از مهم‌ترین فرصت‌های برآمده از برجام بهره‌برد، در عین حال که بهای بسیاری را برای تحصیل آن پرداخت کرده است.

بازداشت فعالان رسانه‌ای و بروز

تنش سیاسی

در روز ۳۰ شهریور ۱۳۹۴، ۱۲ نماینده مجلس شورای اسلامی، هم‌زمان با بررسی برجام در مجلس، در تذکری خطاب به وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزیر اطلاعات، خواستار «مقابله جدی با جریان‌صدها نفری نفوذی سرویس‌های جاسوسی غربی در روزنامه‌ها و رسانه‌های زنجیره‌ای» شدند. این نمایندگان، در تذکر خود اشاره کرده بودند که این جریان با کشورهای هم‌چون نروژ، هلند و انگلیس مرتبط می‌باشند. یک ماه و نیم بعد، در روز سه‌شنبه ۱۲ آبان و در یک برنامه زنده تلویزیونی فردی که از طریق تماس تلفنی با این برنامه گفت‌وگو می‌کرد از بازداشت شماری از فعالان رسانه‌ای و مطبوعاتی و همچنین یک شهروند آمریکایی لبنانی تبار که برای شرکت در یک همایش تخصصی به ایران آمده بود، خبر داد.

در واکنش به این تحولات، رییس‌جمهور در جلسه هیئت دولت در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۹۴ گفت: «بیخودی یکی دو نفر را از اینجا و آنجا به بهانه‌ای نگیریم که پرونده‌سازی کنیم و بعد این پرونده را در کشور بزرگ کنیم و بگوییم این خط، خط نفوذ است، این جریان، جریان نفوذ است.» وی افزود: «با کلمه

گذشته ادامه یافته است. در روز چهارشنبه، ۲۷ آبان ۱۳۹۴، مرکز آمار ایران اعلام کرد «مقایسه تابستان امسال نسبت به فصل مشابه ۹۳ نشان می‌دهد وضعیت بیکاری نه تنها بهبود نیافته بلکه این نرخ از ۹,۵ درصد به ۱۰,۹ درصد رسیده است. به عبارتی، در فاصله این دو فصل ۱,۴ درصد بر نرخ بیکاری افزوده شده است.» بر این اساس، بنا بر گزارش مرکز آمار ایران، حتی اگر رشد اقتصادی ایران به رقم غیر ممکن ۵ درصد هم برسد، باز هم شمار بیکاران افزایش خواهد یافت، چرا که در حال حاضر سالانه بیش از یک میلیون نفر به بازار کار وارد می‌شوند، در حالی که اقتصاد ایران حتی قدرت جذب سالانه ۴۰۰ هزار متقاضی را نیز ندارد. این شرایط، تداوم آرامش سیاسی را که پس از روی کار آمدن دولت یازدهم و در مقایسه با گذشته بر فضای روابط و رقابت‌های سیاسی کشور حاکم شده بود، ضروری می‌سازد.

بنا بر گزارش مرکز آمار ایران، حتی اگر رشد اقتصادی ایران به رقم غیر ممکن ۵ درصد هم برسد، باز هم شمار بیکاران افزایش خواهد یافت، چرا که در حال حاضر سالانه بیش از یک میلیون نفر به بازار کار وارد می‌شوند، در حالی که اقتصاد ایران حتی قدرت جذب سالانه ۴۰۰ هزار متقاضی را نیز ندارد

این در حالی است که در آبان‌ماه، در اثر دستگیری برخی فعالان رسانه‌ای، بار دیگر نوعی تنش و مجادله میان قوا و نهادهای حکومتی و حاکمیتی روی داد که ادامه آن در آستانه برگزاری انتخابات در کشور می‌تواند فضای آرامش سیاسی در کشور را مخدوش کند. گزارش حاضر ضمن مرور این مواضع، بر ضرورت تداوم آرامش سیاسی و پرهیز از تنش در دوره پسایر جام تأکید می‌کند؛ چرا که در غیر این صورت، جمهوری

عنوان «پروژه نفوذ در مدیریت سایبری» اختصاص داده بود. به هر ترتیب، سخنان رئیس جمهور با واکنش فوری ریاست قوه قضائیه مواجه شد و فردای آن روز، آیت الله آملی لاریجانی در جلسه مسئولان عالی قضایی، در سخنانی گفت: «رئیس جمهور محترم دو سه عبارت را به کار بردند از جمله اینکه قوه قضاییه باید مأمّن جامعه باشد و اگر نمک سالم باشد، هر چیزی اشکال داشته باشد می توان جلوی آن را گرفت، اما اگر نمک فاسد شود کار بسیار سخت می شود، باید پرسید مقصود از این جملات شرطی چیست؟ آن هم در حالی که این جملات در مورد قوه مجریه هم کاربرد دارد و می توان گفت اگر قوه مجریه فاسد شود، اگر دولت فاسد شود و اگر رئیس جمهور فاسد شود کار سخت می شود. اگر مقصود این است که القا کنیم قوه قضائیه این طور شده است که افتراست و اگر غیر از آن باشد اهانت است.» رئیس قوه قضائیه این بخش از سخنان رئیس جمهور را که «از طریق برخی روزنامه ها می توان فهمید که فردا چه کسی دستگیر می شود» نادرست و خلاف واقع و توهین به دستگاه قضایی دانست و گفت: «چرا با سخنانی که به قول طلبه ها از سنخ تناقض صدر و ذیل است به حرف های خلاف واقع دامن می زنیم و این طور القا می کنیم که روزنامه خاصی طوری بر قوه قضائیه سیطره دارد که امروز می گوید و فردا فردی دستگیر می شود، اینها سخنان خلافی است که هیچ گاه انتظار بیان آن را از مسئولین مطلع نظام نداریم. البته، ممکن است روزنامه ای تخلف کند و از اطلاعات خود به نحو نادرست استفاده کند، این ربطی به دستگاه قضایی ندارد.»

گشایش اقتصادی و ضرورت کاهش ریسک سیاسی

اقتصاد ایران به تازگی از رشد منفی ۵ درصدی رهایی یافته و البته آخرین نرخ رشد اقتصادی آن که مثبت ۳ درصد عنوان شده، از نظر برخی کارشناسان به طور جدی مورد تردید است. از سوی دیگر، بر اساس زمان بندی موجود، اجرای برنامه ششم توسعه باید از سال آینده آغاز شود و با توجه به وضعیت ناپایدار اقتصاد کشور و رکود تورمی موجود و دیگر مشکلات ساختاری مانند موانع کسب و کار، کارشناسان معتقدند دولت می بایست در شرایط مناسب پسابرجام، برای دست یافتن به هدف رشد ۸ درصدی و به

نفوذ بازی نکنیم. بازی با کلمات به ضرر کشور هست. به ضرر وحدت ملی است.» پس از آن نیز ایشان در مراسم افتتاحیه نمایشگاه مطبوعات در روز هفدهم آبان ماه، در سخنانی گفت: «هر مأمور امنیتی نمی تواند معیار برای مطبوعات و نشریات باشد، ما نیازمند به یک نظام، قانون، مقررات و یکسانی همه در برابر قانون هستیم. مگر قابل تحمل است که در یک کشوری برخی از رسانه ها برای همیشه از تنبیه، توقیف و تعطیل و تهدید مصون باشند و یک حاشیه امن امنیتی دائمی برای آنها مقرر باشد که نه تنها هر چه می خواهند بگویند، بلکه گاهی هم به عنوان پلیس مخفی عمل کنند؟ شما از برخی از نشریات می فهمید که فردا چه کسی دستگیر می شود، فردا کجا تعطیل می شود، آبروی چه کسانی باید رفته شود، ما نشریه داریم برای آگاهی مردم، بعد هم عده ای ادعای انقلابی گری دارند. دستگاه قضایی ما باید مأمّن جامعه باشد، هر چیزی اشکال داشته باشد، اگر نمک سالم باشد می شود جلوی فاسد شدن آن را گرفت، اما اگر یک وقتی نمک فاسد شود خیلی کار سخت می شود. دستگاه قضا پایگاه امن مردم است، همه مردم آن روزی که از همه اعم از دولت، روزنامه و حتی از عالم و استاد دانشگاه مایوس شوند، آنجایی که هیچ وقت، هیچ کسی نباید مایوس شود، باب عدل و در خانه قاضی است.» ظاهراً مقصود دکتر روحانی یکی از روزنامه های صبح مخالف دولت بود که هم زمان با گشایش نمایشگاه مطبوعات تیتراژ نخست خود را به مطلبی با

تبع آن گشودگی و رفاه اقتصادی، چند کار اساسی را انجام دهد که از جمله آنها می‌توان به مواردی همچون ایجاد امید و نشاط در فضای اقتصادی - اجتماعی و سیاسی، جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی به ویژه در حوزه نفت و گاز، اصلاح فضای کسب و کار و رفع موانع موجود در آن، پیگیری و اجرای خصوصی‌سازی واقعی، اصلاح نظام بانکی و اصلاح نظام مالیاتی کشور اشاره کرد. این نکته‌ای است که مورد نظر ریاست جمهور دکتر حسن روحانی نیز بوده است: «شرایط امروز شرایطی است که می‌تواند در زمینه‌های مختلف، کشور را با سرعت قابل توجهی به سمت

پساتحریم، استفاده از فضایی است که به وجود آمده، تمام خاصیت برجام ایجاد فضای مناسب برای امید، فعالیت و رونق است. اگر در پسابرجام، یأس را در جامعه منتشر کنیم، مردم را نسبت به آینده ناامید کنیم، هر روز داستان‌سرایی کنیم، هر روز مردم را بترسانیم، امروز از فوق حمله می‌کنند، فردا از یسار، پس فردا از یمین؛ از این حرف‌ها دست برداریم.» این در حالی است که چنانکه می‌دانیم تحقق این موارد و به ویژه، میزان و جریان ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حتی جذب سرمایه‌های داخلی، بیش از هر چیز تابع شرایط سیاسی کشور است، به این معنا که هر میزان تنش‌های سیاسی در روابط داخلی و خارجی کشور کمتر باشد، میزان جذب سرمایه و به تبع آن رشد اقتصادی بیشتر خواهد بود.

در عین حال، برای سنجش وضعیت و شرایط سیاسی کشورها در نسبت با مقولاتی چون سرمایه‌گذاری اقتصادی، معمولاً از اصطلاح ریسک سیاسی استفاده می‌شود، بدین معنا که به هر میزان ریسک سیاسی کشورها بالا باشد، ضریب امنیت فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد و صرفه خود را از دست می‌دهد، به گونه‌ای که سرمایه‌گذاران حتی با وجود سودآور و جذاب بودن سرمایه‌گذاری، از این امر اجتناب می‌کنند. ریسک سیاسی نیز با شاخص‌هایی چون ناپایداری سیاسی، امنیتی بودن فضای فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی، تغییر مداوم سیاست‌های کلان، تغییر رژیم و جنگ‌های داخلی، مشخص می‌شود. بر این اساس، شکاف عمیق در

برای سنجش وضعیت و شرایط سیاسی کشورها در نسبت با مقولاتی چون سرمایه‌گذاری اقتصادی، معمولاً از اصطلاح ریسک سیاسی استفاده می‌شود، بدین معنا که به هر میزان ریسک سیاسی کشورها بالا باشد، ضریب امنیت فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد و صرفه خود را از دست می‌دهد، به گونه‌ای که سرمایه‌گذاران حتی با وجود سودآور و جذاب بودن سرمایه‌گذاری، از این امر اجتناب می‌کنند

پیشرفت و توسعه هدایت کند. شما می‌بینید کمتر هفته‌ای است که کمپانی‌های مختلف، مراکز اقتصادی آسیا، اروپا، آفریقا و بخش‌هایی از آمریکا به ایران سفر نکنند و در فکر قراردادهای نباشند. ما آینده‌ای به مراتب بهتر از امروز خواهیم داشت و همه باید دست در دست هم دهیم و ایرانی بسازیم که رونق اقتصادی را به معنای واقعی شاهد باشیم، ایرانی بسازیم که علم، دانش و فناوری روز به روز در حال پیشرفت باشد، رونق اقتصادی ما در حد قابل قبول باشد، رشد یک درصد، دو درصد و سه درصد برای ما غیر قابل قبول است؛ ما باید به رشد قابل قبول دست یابیم. اولین امید، امید در شرایط پسابرجام، امید در شرایط

ایمنی، آزادی فردی و سرمایه اجتماعی بهره گرفته‌اند و برای ارزیابی این زیرشاخص‌ها و در نهایت، رسیدن به شاخص رفاه، از ۹۰ متغیر استفاده کرده‌اند. در سال جاری (۲۰۱۵) مطابق این گزارش، سنگاپور با یک پله صعود، سوئیس را پشت سر گذاشته و رتبه نخست زیرشاخص اقتصاد را به خود اختصاص داده است. این کشور با سرمایه سرانه نیروی کار که معادل ۲۴۰۷۵۰ دلار به ازای هر کارگر است، در جایگاه دوم جهان قرار دارد. به علاوه، ۴۷ درصد از صادرات تولیدی این کشور در حوزه تکنولوژی‌های پیشرفته است و از این منظر، سومین کشور برتر جهان به حساب می‌آید. همچنین، در این گزارش، تأکید شده که اندونزی در هفت سال گذشته بیشترین رشد را در شاخص رفاه داشته است. بهبود وضعیت اقتصادی اندونزی باعث شده تا ۷۱ درصد مردم از وضعیت خود اظهار رضایت کنند. بر این اساس، حتی می‌توان بروز مشکلات اقتصادی در دوره دولت‌های نهم و دهم را نیز در همین چارچوب، یعنی شکل‌گیری فضای تنش در عرصه سیاست داخلی و خارجی و به تبع آن، افزایش ریسک سیاسی تحلیل کرد. در واقع، روند تعطیل کارخانجات و کارگاه‌های صنعتی، رشد منفی اقتصادی ایران و ابتلای آن به بیماری هلندی (همراه‌شدن رکور شدید اقتصادی و تورم بالا)، زمانی رخ داد که هنوز تحریم‌های گسترده اقتصادی آغاز نشده بود و درآمد ارزی ایران ظرف شش سال اول دولت دکتر احمدی‌نژاد، بالغ بر ۷۰۰ میلیارد دلار بود.

نتیجه‌گیری

این برای نخستین بار است که ریاست محترم جمهوری، با لحن و ادبیاتی غیر دیپلماتیک و بی‌پرده‌تر از همیشه با دیگر قوا و نهادها به گفتگو پرداخته و آنها را مخاطب قرار داده‌اند. البته، انتخاب این شیوه می‌تواند پشتوانه حقوقی و قانونی داشته باشد، چرا که به موجب نص صریح قانون اساسی، رئیس‌جمهور مسئول اجرای قانون اساسی و صیانت از حقوق اساسی آحاد جامعه، از جمله خبرنگاران، مطبوعات و عموم رسانه‌هاست، کما اینکه بدنه اجتماعی حامی دولت نیز در شرایط فعلی، از همین منظر، از سخنان رئیس‌جمهور در نمایشگاه مطبوعات حمایت می‌کنند، اما به نظر می‌رسد ورود به این فضا، ضمن آنکه ممکن است نتیجه

سطوح سیاست‌گذاری کلان کشور میان دو برداشت از مدل توسعه اقتصادی و یا شیوه اداره کشور در حوزه‌های فرهنگی و سیاسی، ضریب اطمینان سرمایه (داخلی یا خارجی) را کاهش می‌دهد و لاجرم دامنه سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی را که پیش‌شرط رشد اقتصادی کشور است، محدود می‌کند. به این معنا، حتی اگر به توسعه و رشد اقتصادی بدون گشودگی در عرصه سیاسی می‌اندیشیم که ظاهراً در این مرحله مد نظر دولت یازدهم است، باز هم می‌بایست اجماع در عرصه حاکمیت سیاسی و تنش‌زدایی در عرصه روابط سیاسی داخلی و خارجی در دستور کار و اولویت کشور قرار گیرد. تجربه کشورهای چون کره جنوبی، مالزی، سنگاپور، اندونزی، تایوان، چین و برخی از کشورهای آمریکای لاتین در دهه‌های پایانی قرن بیستم، به خوبی مؤید این فرضیه است. همچنانکه در شرایط کنونی نیز مطابق گزارش مؤسسه لگاتوم، سنگاپور و اندونزی در صدر رتبه‌بندی کشورها در خصوص میزان رفاه اقتصادی قرار دارند. در واقع، مؤسسه پژوهشی لگاتوم به تازگی گزارش سال ۲۰۱۵ خود را درباره شاخص رفاه کشورهای جهان منتشر کرده است. پژوهش‌گران و برآوردکنندگان این گزارش برای تعیین میزان رفاه ۱۴۲ کشور جهان در پنج بخش، یعنی آمریکا، اروپا، خاورمیانه و شمال آفریقا، آسیا-اقیانوسیه و آفریقای سیاه، از هشت زیرشاخص اقتصاد، کارآفرینی و فرصت‌های کسب و کار، حکمرانی، آموزش، بهداشت، امنیت و

دهند، زیرا امنیتی شدن کشور می تواند یکی دیگر از اهداف دشمن که همانا عقب ماندگی کشور در حوزه تولید ثروت و قدرت است را تحقق بخشد.

اندکی در عمل داشته باشد، به تنش آلود شدن فضای کنش های سیاسی و دوری از آرامش سیاسی بیانجامد که به هیچ عنوان به صلاح شرایط کنونی جامعه و حتی مد نظر ریاست محترم جمهور نیست. علاوه بر این، ورود رؤسای قوای سه گانه به مجادلات سیاسی مستقیم، به ویژه اگر از منظر حوزه قضا باشد، که قاعدتاً می بایست عاری از شائبه های هر گونه سیاست گرایی و گرایش سیاسی باشد، سم مهلکی برای جامعه سیاسی ایران، به ویژه در آستانه انتخابات مجلس خبرگان رهبری و مجلس شورای اسلامی است و جامعه ایرانی، نتایج مخرب این مجادلات را در سال های گذشته و به ویژه در دوره دولت پیشین به خوبی تجربه کرده است. در واقع، درست است که در حوزه سیاست رسمی و نهادهای رسمی سیاسی، مبحثی وجود دارد به نام «مصلحت نهادی»، به این معنا که هر نهادی به گونه ای ناخود آگاه و نظام مند یا سیستمیک، مصالح نهادی خود را در اولویت فعالیت های خود قرار می دهد و سعی در صیانت از آن دارد و به طور طبیعی، چنانچه احساس کند دیگر نهادها در برابر این مصالح قرار دارند یا عمل می کنند، به موضع گیری علیه آنها می پردازد، اما چنانچه توجه به حوزه مصالح نهادی و شیوه تأمین آن در راستا و منطبق با مصالح و منافع کلی سیستم اعم از جامعه و حکومت (منافع ملی) نباشد و به آن خدشه وارد کند، نتیجه ای جز عدم انباشت ثروت و قدرت و فرسودگی و فرسایش سرمایه های اقتصادی، انسانی و اجتماعی به بار نخواهد آورد. از همین روست که در رتبه بندی شاخص رفاه در گزارش لگاتوم، جمهوری اسلامی ایران در میان ۱۴۲ کشور جهان، رتبه ۱۰۵ را به خود اختصاص داده است (البته رتبه ایران در مقایسه با سال ۲۰۱۴م، یک پله صعود را نشان می دهد). این نکته، به ویژه در خصوص نهادها و دستگاه های امنیتی و تأمینی - مراقبتی، بیش از دیگر نهادها صائب است. به بیان دیگر، مسئولیت خطیر آنان که همانا ارتقاء ضریب امنیت جامعه و نظام سیاسی و اجرای سیاست های سد نفوذ در برابر بیگانگان و ایادی آنهاست، ایجاب می کند که آنها این مصلحت و کارویژه نهادی را به گونه ای هماهنگ با مصالح عالی نظام و کشور تعقیب کنند. راه کار این مهم نیز آن است که آنها وظیفه مهم تأمین امنیت و مقابله با نفوذ دشمن را بدون امنیتی کردن جامعه و امنیتی کردن فضای سیاسی - اجتماعی و فرهنگی، انجام